

Doç. Dr. Oğuzhan Aydın

<https://orcid.org/0000-0002-0034-1396>
Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/054xkpr46>

Kur'an'da Geçen Hurma, İncir, Zeytin Ağaçları ve Meyvelerinin Şair Halil Gökkaya'nın Şiirlerindeki Yeri

The Place of Date Palm, Fig and Olive Trees and Their Fruits in The Poems of Poet Halil Gökkaya

ÖZET

Kur'an, gıdaların helal ve temiz olmasına, büyük önem verir. Kur'an, insanoğlunun faydasına olan bal, süt, deniz ürünleri, taze et, meyveler (üzüm, muz, hurma, nar, kiraz, incir gibi), zeytin, soğan, sarımsak ve mercimek gibi besinlerin önemini vurgular. Bu gıdalar Allah'ın kudretinin işareti olarak sunulur ve insanların hizmetine sunulmuştur. Özellikle Nahl Suresi'nde arının balının şifa verici özellikleri anlatılır ve hurma ağacı Kur'an ve hadislerde önemli bir yere sahiptir. Hz. Muhammed (s.a.v.) hurma ağacını övmüş, onun hem gıda hem de yapısal olarak toplumda büyük rol oynadığını belirtmiştir. Hurma ağacının gövdesi, yaprakları ve lifleri çeşitli işlerde kullanılmış, meyvesi ise önemli bir gıda maddesi olmuştur. İncir ve zeytin de Kur'an'da özel bir konuma sahiptir. İncir, Tin Suresi'nde yer alır ve Peygamber Efendimiz tarafından cennetten gelen bir meyve olarak tanımlanır. Zeytin ise birçok ayette geçer ve bereketli olarak nitelendirilir. İslam kültüründe her iki meyve de sağlık, bereket ve sembolik değerleriyle önemli kabul edilir. Bu makalede hurma, incir ve zeytin ağaçları ve meyvelerinin kültürümüzdeki yeri ve şair Halil Gökkaya'nın şiirlerindeki izdüşümü incelenecektir. Kur'an'da geçen hurma, zeytin ve incir ağaçları ve meyvelerinin insana olan faydası, kültürümüz ve inancımızdaki yeri ile insana olan faydasından bahseden şair, Kur'an kültürünün şiire olan katkısı açıkça göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, Şiir, Hurma, İncir, Zeytin

ABSTRACT

The Qur'an places great importance on food being halal and clean. The Qur'an emphasizes the importance of foods such as honey, milk, seafood, fresh meat, fruits (such as grapes, bananas, dates, pomegranates, cherries, figs), olives, onions, garlic and lentils. These foods are presented as a sign of Allah's power and put at the service of human beings. Surah Nahl in particular describes the healing properties of the bee's honey, and the date palm has an important place in the Qur'an and hadiths. The Prophet Muhammad (s.a.v) praised the date palm, noting that it plays a major role in society, both in terms of food and structure. The trunk, leaves and fibers of the date palm tree were used in various works, and its fruit was an important foodstuff. Figs and olives also have a special place in the Qur'an. Figs are mentioned in Surat al-Tin and described by the Prophet as a fruit from paradise. Olives, on the other hand, are mentioned in many verses and described as abundant. In Islamic culture, both fruits are considered important for their health, fertility and symbolic values. In this article, the place of date, fig and olive trees and their fruits in our culture and their projection in the poems of poet Halil Gökkaya will be analyzed. The poet clearly shows the contribution of the Qur'anic culture to poetry by mentioning the benefits of date, olive and fig trees and their fruits mentioned in the Qur'an, their place in our culture and faith, and their benefits to human beings.

Keywords: Holy Quran, Poetry, Date, Fig, Olive.

1. GİRİŞ

Kur'an, yediğimiz gıdaların helal ve temiz olmasına vurgu yaparak "helal ve tayyib" kavramını kullanır. Bu, kesilen hayvanların Allah'ın adının anılarak kesilmesi gerektiğini ve yiyeceklerin üretiminde temizlik şartlarının gözetilmesi gerektiğini ifade eder. Kur'an ayrıca, gıdaların tüketiminde de hijyenin önemine işaret eder. Günümüzde salgın hastalıkların yaygın olduğu, su, hava ve gıdanın kirlendiği bir ortamda Kur'an'ın bu vurgusu, mesajlarının evrensel doğrular olduğunu bir kez daha göstermektedir. Kur'an, bal, süt, deniz ürünleri, taze et, meyveler (üzüm, muz, hurma, nar, kiraz, incir gibi), zeytin, soğan, sarımsak ve mercimek gibi temel gıda ve besinlere dikkat çeker. Bu gıdaları Allah'ın kudretinin bir işareti olarak sunduğunu belirtir ve insanların hizmetine sunulduğunu vurgular. Ayrıca, Nahl Suresi'nde arının ürettiği balın şifa verici özelliklerinden bahseder. Hurma ağacından birkaç yerde bahsedilmesi onun önemine işaret etmektedir. Kur'an ayrıca, yeminle zikredilen incir ve zeytine özel olarak dikkat çeker. Yeminler, yemin edilen konunun önemine işaret ettiği gibi yemin edilen varlığın veya nesnenin önemine de vurgu yapar.

Ağaçlar ve insanlar, kökleriyle toprağa bağlıdır ve bu kökler onları besler ve güçlendirir. Ağaçlar, gökyüzü ile yer arasında bir köprü kurarak kozmik bir iletişim ağı oluşturur. Bilgi ve bilgeliğin arayışındakilere merkezî bir sezgi ve ilham kaynağı olarak hizmet ederler. Ağaçlar, aldıkları köksel ve göksel bilgiyi dallarına yansıtarak meyveler ve çiçeklerle bu bilgiyi dışa vururlar. İyi bir ağacın tinsel kökleri gökyüzündedir, fiziksel dalları ise yerdedir. Ağacın gövdesi hem göksel hem de yersel bilgiyi bir araya getirir ve her mevsimde güzelliklerini sunar. Varlık ağacının kökünden türeyen gövde, dallar, yapraklar, çiçekler ve meyveler, varlığın çeşitli formlarını temsil eder. Ağacın mevsimlere göre değişen dönemselliği yeniden doğuşu ifade ederken, ahenkli evreleri ise belirginleşmeyi simgeler.

Kur'an-ı Kerim'de "şecer" veya "şecere" kelimesi hem ağaç hem de genel bitki anlamında yirmi altı kez geçer ve bu tür kullanımlara hadislerde de rastlanır. Kur'an'da nar, hurma, üzüm, incir ve zeytin gibi ağaçlar ismen anılmaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.) ise çeşitli yerlerde ağaç motifini teşbih unsuru olarak kullanmış, özellikle yapraklarını dökmeyen ve daima faydalı olan hurma ağacını övmüş ve hayırsever Müslümanı hurma ağacına benzetmiştir. Hz. Peygamber ve ashabının hayatında hurma, hem ağacı hem de meyvesiyle büyük önem taşımıştır. Hurma ağacının gövdesi Mescid-i Nebevi'nin ve hane-i saadet odalarının yapımında direk olarak kullanılmış, yaprakları tavan örtüsü olarak kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in yazılışında da hurma ağacının yapraksız dalları malzeme olarak kullanılmıştır. Resûl-i Ekrem ve sahabileri, fakirlikleri sebebiyle evlerindeki yaygıları hurma liflerinden dokumuştur. Hurma lifi ayrıca yataklar için dolgu malzemesi olarak da kullanılmıştır. Hz. Peygamber, hurmanın gıda değerini vurgulamış, kuru hurma bulunan ev halkının aç kalmayacağını belirtmiştir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in bazen hurmayı karpuz ve acur ile birlikte tükettiği bilinmektedir. Hurma bahçelerinin meşhur olduğu Hayber'in fethinden sonra hurma, sofralarında bollaşmıştır. Hurmanın çeşitli türleri arasında en değerlisi olarak kabul edilen "acve" hurması, Hz. Peygamber tarafından cennet meyvesi olarak nitelendirilmiş ve sağlık açısından şifa verici özelliklere sahip olduğu belirtilmiştir. Hz. Peygamber'in Medine'deki yönetimi, özellikle hurmanın arz alanı olan "Medine Pazarı"nın düzenlenmesi ve ticaretin organizasyonu üzerinde önemli bir etki yaratmıştır.

İncir ve zeytin, insanlık tarihinde önemli bir yer edinmiş iki meyvedir. Her ne kadar diğer meyveler gibi çeşitli faydaları olsa da, Kur'an-ı Kerim'de yemin edilen nadir meyveler arasında özel bir konuma sahiptirler. İncir, uzun ve köklü bir geçmişe sahip olup, insanlığın kültürel ve maddi tarihinde önemli rol oynamıştır. Zeytin ise Güney Ön Asya kökenli olup, Samiler tarafından erken dönemlerde yetiştirilmiş ve zeytinyağı üretiminde geniş bir kullanım alanı bulmuştur. İncir ve zeytin, Kur'an-ı Kerim'de Tîn Suresi'nde birlikte anıldığı gibi, diğer ayetlerde de ayrı ayrı yer alırlar. Zeytin, incire nazaran daha fazla ayette geçerken, incir sadece Tîn Suresi'nde açık bir şekilde zikredilmiştir. Ayrıca, A'raf Suresi'nde bahsedilen "cennet yaprakları" ifadesi incir yaprakları olarak yorumlanmıştır. Hz. Peygamber ise inciri cennetten inen bir meyve olarak tanımlamış ve sağlık faydalarına vurgu yapmıştır. Zeytin ise zeytinyağıyla birlikte bereketli olarak nitelendirilmiş ve Peygamberimiz dua etmiştir: "Allah'ım, zeytinyağını ve zeytini bize mübarek kıl." (Saçlı, 2020: 225, 227).

İslam kültüründe incir, önemli bir yer tutan ve çeşitli hadislerde övülen bir meyvedir. İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'an'da "Tîn Suresi" adıyla bilinen surede incirin geçtiği bilinmektedir. Bu surede tîn (incir), zeytûn (zeytin), Sînâ Dağı ve emîn belde (güvenilir şehir) gibi semboller üzerinden insanın yaratılışına ve Allah'ın nimetlerine işaret edilir. Hadislerde ise incirin sağlık açısından faydaları ve önemi detaylı bir şekilde anlatılır. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in incir hakkında şu hadisi meşhurdur: "Eğer cennetten bir meyve söyleyecek olsaydım, incir derdim. Çünkü cennet meyveleri çekirdeksizdir." Bu hadis, incirin cennet meyvelerinden biri olarak kabul edildiğini ve sağlık açısından da büyük değer taşıdığını ifade eder. İslam kültüründe incirin değeri sadece sağlık açısından değil, aynı zamanda tarihî ve sembolik önemiyle de vurgulanır. Hz. Âdem'in cennetten çıktığında incir yapraklarıyla örtüdüğü rivayet edilir. Bu, incirin insana bereket ve koruma sağlayan bir meyve olarak anlaşılmasını sağlar. Ayrıca incir, Ramazan ayında iftarın açılmasında sıklıkla tercih edilen bir besindir. Peygamberimiz (s.a.v.) ve sahabe efendilerimiz tarafından da tüketilmiş ve övülmüştür. Sağlık açısından zengin içeriği ve besleyici özellikleriyle incir, İslam kültüründe hayırlı ve bereketli bir meyve olarak kabul edilir. İslam kültüründe incir, sağlık, bereket, koruma ve sembolik değerleriyle önemli bir meyve olarak kabul edilir. Hadislerde ve İslam geleneğinde incirle ilgili pozitif anlatımlar ve övgüler bulunur, bu da onun İslam toplumlarında değerli bir gıda ve sembol olmasını sağlar.

İslam kültüründe zeytin ağacı ve zeytin meyvesi, önemli bir yer tutan ve çeşitli İslamî kaynaklarda övülen bir sembol ve besin kaynağıdır. İşte zeytin ağacı ve meyvesinin İslam kültüründeki öneminden bazıları:

1. **Kur'an'da Zeytin:** Zeytin, Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde övgüyle bahsedilen bir meyvedir. Özellikle Nur Suresi'nin 35. ayetinde, "Allah'ın nurunu, nereye dönerseniz orada bulursunuz. Allah, gökleri de yerleri de hakkıyla bilendir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir" ayetinde zeytin ağacının özel bir nur (ışık) kaynağı olduğuna işaret edilir.
2. **Hadislerde Zeytin:** Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) zeytinin değerini ve faydalarını sıklıkla dile getirmiştir. Hadislerde zeytinin sağlık açısından önemi vurgulanırken, zeytinyağının hem ruhsal hem de bedensel şifa kaynağı olduğu belirtilir. Peygamberimiz (s.a.v.), zeytinyağını yemeklerde kullanmayı ve onun sağlık için faydalı olduğunu tavsiye etmiştir.
3. **Semavî Dinlerde Zeytin:** Zeytin ağacı, İslam'ın yanı sıra diğer semavî dinlerde de kutsal bir sembol olarak kabul edilir. Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerde de zeytin ağacı ve meyvesi, bereket, barış ve sağlık sembolü olarak değerlidir.
4. **Sağlık Açısından Faydaları:** Zeytin ve zeytinyağı, içerdikleri sağlıklı yağlar ve antioksidanlar sayesinde besleyici ve koruyucu özelliklere sahiptir. İslam kültüründe, bu sağlık faydaları da zeytinin önemini ve değerini artırır.
5. **İftar ve Özel Günlerde Kullanımı:** Ramazan ayında iftar sofralarında zeytin ve zeytinyağı sıklıkla tüketilir. Peygamberimiz (s.a.v.) ve sahabe efendilerimiz tarafından da zeytin ve zeytinyağı övülmüş, sağlık ve bereket getirdiği ifade edilmiştir.
6. **Zeytin Dalı Sembolizmi:** Zeytin dalı, İslam kültüründe barış ve güven sembolü olarak kabul edilir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.), barışı simgelemesi ve insanların bir arada yaşamasını teşvik etmesi nedeniyle zeytin dalını övmüş ve barışın önemini vurgulamıştır.

2. ŞAİR HALİL GÖKKAYA

Halil Gökkaya, 5 Mayıs 1969'da İstanbul'da doğmuştur. İlkokulu İstanbul'da, orta öğrenimini Çankırı/Ilgaz'da tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nden 1992 yılında mezun olmuş, 1994 yılından beri ilaç sektöründe çalışmaktadır. 2014 yılında İş Güvenliği Yüksek Mühendisi ve A Sınıfı İş Güvenliği uzmanı olmuştur. Şiirle ilgilenmeye lise yıllarında başlamış, çeşitli yarışmalardan dört ödül kazanmasıyla bu alana daha fazla yönelmiştir. Şiirlerinde hece ve aruz ölçüsünü kullanmakta olup, serbest nazımda da bu teknikleri sürdürmektedir. Bekir Sıtkı Erdoğan'ın desteğini önemli bulan şairin ilk şiiri 1985 yılında yayınlanmıştır. Şiirleri Türk Edebiyatı, Tepe, Yüzakı, Size, Somuncu Baba, Berceste gibi dergilerde yayımlanmıştır. Şiirlerinden 20 kadarı çeşitli sanatçılar tarafından bestelenip seslendirilmiştir. Halil Gökkaya'nın yayımlanan şiir kitapları arasında "Gün Doğarken" (2003), "Gün Ortası" (2005), "Benim Değil" (2008), "Yüzakı Şiirleri" (2017), "Kiraz Çiçeği" (2019), "Şiirlerle Sultanlar" (2022) bulunmaktadır. Halil Gökkaya, İstanbul'da yaşamını sürdürmektedir (Aydın, 2024: 854).

3. HURMA AĞACI VE MEYVESİ

Kur'an-ı Kerim'de yirmi üç farklı yerde hurma ağacı (nahl, nahle, lîne), hurma bahçesi (cennetün / cennâtün min nahîl), hurma (nahîl, semerâtü'n-nahl, rutab), hurma kütüğü (a'câzü nahl), hurma dalı (urcûn) ve hurma lifi (mesed) gibi çeşitli terimlerle hurmadan söz edilmektedir. Hurma ağaçları, hurma bahçeleri ve hurma meyvesi birçok defa herkesin sahip olmak istediği ve kaybetmek istemediği birer servet ve rızık kaynağı olarak anılmaktadır. Bu ağaçların aynı kökten çatalı veya çatalsız şekilleri ve farklı özellikleri üzerinde akıl sahiplerinin düşünmesi ve ders alması gerektiği vurgulanmaktadır. Hurmanın sadece yenmediği, aynı zamanda içecek yapımında da kullanıldığı belirtilmektedir. Hurma ağacının güzelliği ise "birbirine girmiş, küme küme tomurcukları olan uzun boylu, salkımlı ağaçlar" şeklinde tarif edilmektedir. Hurma, Allah'ın hem dünyadaki hem de cennetteki nimetlerinden biri olarak belirtilmekte ve Âd kavminin helâkinin, rüzgârla sökülmiş veya içi boşalmış hurma kütüklerinin düşüşüne benzetildiği ifade edilmektedir. Meryem kıssasında, Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı bir hurma ağacının altında doğurduğu, ona ağacı sallamasının ve dökülen taze hurmalardan yemesinin vahyedildiği anlatılmaktadır. Bazı müfessirlere göre, Hz. Meryem'in rahatlaması ve Allah'ın yardımından şüphe etmemesi için, kış mevsimi olmasına ve altına sığındığı hurma ağacı kuru olmasına rağmen, kendisine bu ağaçtan taze hurma verilmiştir. Zehebî, Hz. Meryem'e hurma sunulmasını, hurmanın en üstün gıda maddelerinden biri olduğuna işaret olarak kabul etmektedir (Bozkurt 1998: 391). Kur'an-ı Kerim'de geçen "hurma" kelimesini tasavvuf ehli tarafından tefsirlerde verilen sembolik manaları dikkate alındığında

hurmadan asıl kastın marifet ve hakikat, mevhibe, manevî hâl, ilahî sıfatlar, rabbani tecelliler gibi manevî ilhamlar şeklinde yorumlandığı müşahede edilmektedir (Tahralı, 1996: 421, 422).

Medine, Yemen ile Suriye'yi birleştiren Baharat Yolu üzerinde konumlanmıştır ve aynı zamanda hurma yetiştiriciliği için uygun bir iklim ve verimli topraklara sahiptir. Şehir geniş bir ova görünümündedir ve tarım alanında özellikle hurma yetiştiriciliği ön plandadır. Medine'deki Yahudi topluluğunun çoğu, hurma ziraatı ve ticaretiyle zenginleşmiştir. Bunun yanı sıra buğday, arpa ve pancar gibi diğer ürünler de Medine'de yetiştirilmekteydi (Hamidullah, 1990: 101-114).

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretiyle birlikte, hurmanın Araplar, özellikle de Medineliler için hayati bir öneme sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Medine halkının geçim kaynağı tarımın temelini oluşturan hurma ağacı, Arabistan Yarımadası'ndaki vahaların en önemli bitkisidir. Bu durum, Hz. Peygamber'in hadislerinde hurmanın sıkça yer almasına ve fitir sadakasından zekâta kadar çeşitli alanlarda ölçü olarak kullanılmasına yol açmıştır (Özcan, 2014: 172). Hz. Peygamber'in "İçinde hurma bulunmayan bir evin halkı açtır" sözü, VII. yüzyıl Medine toplumunda hurmanın önemini vurgulamak için kullanılmıştır. Bu ifade, Medine toplumunun geçim kaynağı olarak hurmaya bağımlı olduğunu gösterir. Medine'de tarım dışında gelir kaynağı olmayan birisinin hurma bulamaması, onun için yıl boyunca geçim sıkıntısı ve açlık riski demektir. Hz. Aişe'nin ifadesi de bu durumu destekler niteliktedir; çünkü o dönemde bazı zamanlar Hz. Peygamber'in ailesi sadece kuru hurma ve suyla geçinmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, hurma ile ilgili rivayetlerin, Medine toplumunun ekonomik durumunu ve hurmanın önemini anlamak için dikkate alınması gerektiği açıktır (Özcan, 2014: 173). Medine'nin bir parçası olan Kubâ, Medine'nin el-Avâlî bölgesinde yüksek bir noktada bulunan ve zamanla şehir merkeziyle birleşen bir yerleşim yeridir. Başlangıçta bir Yahudi'nin kuyusunun adı olarak bilinen Kubâ, zaman içinde bu yerleşim yerinin genel adı haline gelmiştir. Verimli arazilere sahip olan Kubâ, özellikle hurma bahçeleriyle ünlüydü ve Medine çevresindeki önemli bir hurma üretim merkezi olarak kabul edilirdi. Bölgenin iklimi ve coğrafyası, su kuyuları ve bereketli topraklarıyla Kubâ'nın kalabalık bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir (Oğuzay, 2022: 283).

Arabistan'ın başlıca bitkisi olan hurma, hem ağacı hem de meyvesiyle Hz. Peygamber'in ve ashabının hayatında önemli bir yer tutmuştur. Hurma ağacının gövdesi Mescid-i Nebevî'nin ve Hz. Peygamber'in evinin yapımında direk olarak kullanılmış, yaprakları tavan örtüsü olarak değerlendirilmiş ve yapraksız dalları da Kur'ân-ı Kerim'in yazımında malzeme olmuştur. Sahâbîlerin çoğunun evlerindeki yaygılar hurma liflerinden yapılmış ve hurma lifi yataklar için dolgu maddesi olarak kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in yatağı da bu şekildeydi. Bir gün Hz. Peygamber'e hurma özü (cümmâr) ikram edilmiş ve o da hurmanın mümine benzeyen bir ağaç olduğunu söylemiştir. Bir başka gün ise yaş hurma ikram edildiğinde, "güzel bir sözün kökü yerde, dalları gökte olan ve sürekli meyve veren bir ağaca benzediğini" belirten âyeti okuyarak bu ağacın hurma olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber, içinde kuru hurma bulunan ev halkının aç kalmayacağını ifade etmiş, bazı rivayetlerde ise içinde kuru hurma bulunmayan ev halkının aç olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber ve ailesinin maddî imkânsızlıklar nedeniyle iki ay boyunca sadece hurma ve su ile yaşadığı da güvenilir kaynaklarda belirtilmiştir. Hz. Peygamber, taze hurmayı bazen karpuz ve acurla yemiştir. Hayber fethedildikten sonra Müslümanların sofralarında hurma bollaşmış, Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in insanların hurma ve suya doyduktan sonra vefat ettiğini söylemiştir. Hurmanın birçok cinsi vardır ve en değerlisi Medine'de yetişen "acve" hurmasıdır. Hz. Peygamber, acvenin zehirlenmeye ve sihre karşı şifa olduğunu söylemiştir. Oruçlunun hurma veya su ile iftar etmesi de sünnettir. Hz. Peygamber, hastalanan Sa'd b. Ebû Vakkâs'a hurma ezmesi, süt ve yağdan oluşan bir bulamaç yedirmiştir. Hurmanın cinslerinden biri olan "bernî" de Hz. Peygamber tarafından övülmüştür. Hurma ağacı vahalarda yaşayan insanlar için deve kadar önemlidir. Ahşabı kereste ve odun olarak kullanılan hurmanın uzun cinsinden inşaat malzemesi olarak faydalanılır. Hurma kütüğünden yapılan fiçî türü kaplar nebîz hazırlamak için kullanılmıştır. Hurma ağacının dallarından baston yapılır, lifinden ise hasır, sepet, yatak ve yastık gibi eşyalar üretilir. Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebevî'de minber yapılmadan önce yaslanarak hutbe okuduğu hurma kütüğü, minber konulup terkedilince iniltisine benzer bir ses çıkarmış ve Hz. Peygamber'in onu okşamasıyla bu ses kesilmiştir. Hz. Peygamber, hurmanın olgunlaşım miktarı belirginleşmeden önce pazarlanmasını ve kuru hurmanın yaş hurma yerine satılmasını yasaklamıştır (Bozkurt, 1998: 392, 393).

Peygamber Efendimizin hayatında, yeni doğan çocuğa ilk ikramın hurma olduğu görülür. Bir lokma yumuşatılmış hurma, dualar eşliğinde bebeğin ağızına verilerek hayata tatlı bir başlangıç yapılır. Bu küçük tatlı lokmanın ardından bebek anne sütü ile beslenmeye devam eder. Hurmanın bereketli bir gıda olduğunu belirten Resûlullah, küçük yardımcısı Enes'in yeni doğan kardeşini de bu "tahnîk" geleneğiyle karşılamıştır. Enes, annesi Ümmü Süleym'in bebeği henüz emzirmeden önce Peygamberimize

gönderdiğini anlatır. Peygamberimiz, zekâtlık hayvanları damgalarken Enes'i görüp bebeği alır ve Medine'nin acve hurmasından bir tane çiğneyip yumuşatarak bebeğin ağzına verir. Bebek hurmanın tadını aldığı anda, Peygamberimiz, "Ensarın hurmayı nasıl sevdiğine bir bakın!" diyerek bebeğin yüzünü okşar ve ona Abdullah ismini verir (Görmez vd., 2014: 111, 114).

Kur'an-ı Kerim'de hurma meyvesi, Allah'ın kudretinin bir işareti olarak nitelenir. İnsanlar, bu ağacı yetiştirirken, sularken, meyvesini toplarken ve tüketirken bu ilahî işareti düşünmeli ve ondaki ilahî kudreti tefekkür etmelidir. Hurma, bereketli bir nimet olup, bu nimet şükretmeyi gerektirir. Şükür ise, nimeti fark etmek, onun asıl sahibinin Allah olduğunu bilmek ve nimeti Allah'ın ölçüleri doğrultusunda kullanmakla gerçekleşir. Hurma bahçeleriyle ünlü bir bölgede doğan ve Medine'ye hicret eden Hz. Peygamber'in hayatında hurma önemli bir yer tutmuştur. Acıktığında hurma yer, misafirlerine ikram eder, hurma ağacının gölgesinde dinlenir ve günlük hayatta kullandığı eşyaların bir kısmını bu ağaçtan yapardı. Rivayetlere göre ana yemeği genellikle hurma olmuştur. Eşleri, bazen bir ay boyunca sıcak yemek pişirmeden sadece su ve hurma ile beslendiklerini anlatır. Bu tercih, zühd anlayışı ve hurmanın besleyici yönü ile ilgilidir. Hz. Peygamber, orucunu birkaç yaş hurmayla, yaş hurma bulamadığında kuru hurmayla, o da yoksa birkaç yudum suyla açardı. Bazen hurmayı kavunla birlikte tüketirdi. Özellikle Ramazan Bayramı günü birkaç hurma yedikten sonra bayram namazına çıkardı. Hurmanın faydalarına önem verir ve her yaştaki insanlara hurma yemelerini tavsiye ederdi. Yeni doğan çocuklara isim vermeden önce hurmayı ağzında yumuşatıp çocukların ağzına koyarak tahnik uygulamasını yapardı. Hurmanın temiz ve faydalı oluşunu Müslümana benzetirdi. Hz. Peygamber'in evindeki yastıklar hurma lifiyle doldurulmuştur ve mescitte hutbe vermek için kullandığı kütük de hurma ağacındandır. Hurmanın işlevselliği, onun güzel bir örnek olarak kullanılmasına yol açmıştır. Bir defasında ashabına, yapraklarını dökmeyen ve canlı kalan bir ağacın ne olduğunu sormuş, bunun hurma ağacı olduğunu açıklamış ve "Hurma, hastalığı yok eder ve onda hastalık yoktur" demiştir. Hurmayı korumuş ve savaşlarda bile kesilmemesini tavsiye etmiştir.

Sahabe-i kiram da hurmanın faydalarını bildikleri için günlük hayatlarında hurma tüketmiş ve hurma ağacının her türlü faydasından yararlanmışlardır. Tacirler, yolcular, komutanlar ve savaşçılar yanlarında hurma taşımışlar, seferde olanlar güç ve canlılık kazanmak için hurma ile beslenmişlerdir. Hurma, savaşlarda da temel gıdalardan biriydi. Bedir Savaşı'nda Hz. Peygamber, sahabesini cesaretlendirirken, sahabeden Umeyr b. Humâm, Peygamber'in teşvikleriyle elindeki hurmayı bırakıp şehadete koşmuştur (Temir ve Koçyiğit, 2023: 174).

İslam'dan önce ve sonra hurma tarımı, sanayi ve ticaret kenti olarak bilinen Necran, Cennet Vadisi ve Me'rib bölgelerinde hurma üretilmiştir. San'a bölgesinin hurmaları kalitesiyle öne çıkar ve bazı hurma türlerine "reis" ismi verilmiştir. Hadramut, hurma, tahıl ve mısır gibi ürünlerle bilinirken, Umman'da sık hurma tarlaları bulunur. Asr-ı Saadet döneminde Mekkeliler'in "köyü" olarak bilinen Yemame, hububat, hurma ve meyve üretimi ile ünlüdür. Yemame'nin tarım ve hurma zenginliği, şair A'sa'nın şiirlerinde de yer almıştır. Hurma, dünyanın birçok yerinde yetişen Phoenix dactylifera adlı ağacın küçük salkımlar halinde bulunan meyvesidir. Dünyada yaklaşık 5 bin hurma çeşidi bulunurken, Arabistan'da 220 ve Medine'de ise 100'den fazla hurma türü vardır. Medine'de hurma başlıca tarım ürünü olmuştur. Şair Urve b. Verd, Medine'yi "hurmanın bittiği yer" olarak tanımlamıştır. Halk, geçimini hurmadan sağlamış ve hurma ekiminde büyük bilgi sahibi olmuştur. İslam'dan önce, Medine'deki en geniş ve güzel araziler Evs ve Hazrec kabileleri ile Yahudilere aitti. İbn Hişam, Yahudi büyüklerinden Muhayrik'in çok zengin olduğunu ve geniş hurma bahçeleri bulunduğunu belirtmiştir. Yesribliler, hurma üretimi, dökümü ve ticaretine önem vermiştir. Şair Hassân b. Sâbit, Yesrib'in verimli topraklarını şiirinde övmüştür (Temir ve Koçyiğit, 2023: 175).

3.1. "Hurma Ağacı" Şiiri

Şair Halil Gökkaya ilk kıtadan itibaren hurma ağacından, bitkisinden ve Hz. Peygamber Efendimizle olan münasebetinden bahsetmektedir:

*"Acve hurmasıyız, Medineliyiz,
Peygamber eliyle çoğaltmış bizi,
Dışili, erkekli bir aileyiz,*

Yolumuz düşerse bekleriz sizi..." (Gökkaya, 2019: 80).

Medine'nin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıydı ve en iyi hurmalar burada yetişiyordu. Bu hurmalar, Arap yarımadası dışında da talep görüyordu. Hurmanın en büyük alıcısı Mekke idi. Mekkeliler, Medine'den aldıkları hurmaları hem tüketiyor hem de ticaret için diğer bölgelere gönderiyorlardı. Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın Medine'ye hurma almak için gelip burada hastalanarak vefat ettiği de bilinmektedir (Söylemez, 2019: 12).

Rivayete göre Medine bahçelerdeki diğer ağaçlardan üstün olan hurma ağaçları, Hz. Âdem'in çamurunun artanından yaratılmıştır. Hurmaların salkımları ve çiçekleri nazik ve yumuşaktır. Dişi hurma ağaçlarının tomurcukları daha latif ve yumuşakken, erkeklerinin tomurcukları serttir. Hurma ağacının göbeği zarar gördüğünde ağaç helâk olur, çünkü göbeği insanın beyni gibidir. Erkek ve dişi hurma ağaçları yakında olduğunda çok hurma verirler, çünkü yakınlık nedeniyle ünsiyet peyda ederler. Erkek ağaçlar dişilerin arasında olduğunda aşılama rüzgârla yapılır. Bazen dişi ağaçlar erkeklerden uzak kalır ve bu yüzden döllenemez, hurma vermez. Taze ve kuru hurma en faydalı yiyeceklerdendir. "Acve" adlı hurma çeşidi zehirlenme ve sihri önler. Hurma ağacı, Hz. Âdem'in yaratıldığı çamurun arta kalanından türemiştir. (Bursevi, 2010: 124, 125).

Hız. Peygamber, Medine'de hurma yetiştiriciliğinin önemine vurgu yaparak, Müslümanları tarımsal üretime teşvik etmiştir. Bu teşvikler, Müslüman topluluğunun geçimini sağlamak ve ekonomik bağımsızlığını güçlendirmek amacıyla yapılmıştır. Hız. Ömer ve diğer sahabeler, hem dinî öğrenme hem de tarımsal faaliyetleri bir arada yürütmüşlerdir. Hız. Peygamber, bahçelerin sulanması için hac dönüşlerinde geri kalanları kullanmayı mübah görmüştür. Öte yandan, vefat eden bir kadın sahabe, iddet döneminde bahçesiyle ilgilenmek için izin istemiş ve bu, Müslümanlara fayda sağlamak amacıyla uygun görülmüştür. Ayrıca, Ümmü Ma'bed'in hurmalığını gören Hız. Peygamber, ağaç dikmenin önemini vurgulayarak her bir fidanın değerini anlatmıştır (Oğuzay, 2020: 219). Medine hurması, dünyanın en lezzetli ve en tatlı meyvesi olarak bilinir, özellikle tazeliği ve iriliği ile ön plana çıkar (Şerifoğlu, 2023: 127).

Resûlullah'ın hurma diktiğine dair bir anlatı şöyledir: Peygamberimiz, Selmân-ı Fârisî'ye köleliğinden kurtulması için efendisiyle mükâtebe anlaşması yapmasını önerdi. Buna göre Selmân, efendisine 300 hurma fidanı ve 40 ukıyye karşılığında ödeme yapacaktı. Sahâbe, Selmân'a gerekli hurma fidanlarını temin etmesi konusunda yardım etti; herkes gücü nispetinde fidan verdi ve toplamda 300 hurma fidanı elde edildi. Resûlullah, Selmân'a fidanları kuyularına dikmesini söyledi ve iş tamamlandığında onun yanına gelmesini istedi. Resûlullah fidanları kendi elleriyle dikti ve dikilen fidelerin hepsi aynı yıl meyve vermeye başladı, ancak Selmân'ın veya Ömer b. Hattâb'ın diktiği bir fidan kurudu ve meyve vermedi. Resûlullah bu fidelerden birini yeniden dikti ve o da aynı yıl meyve verdi (Topal, 2022: 137). İbn-i Abbâs (r.a.), Hız. Peygamber'in bir bahçeden çıkarken, kabirlerinde azap çeken iki kişinin feryadını duyduğunu anlatır. Hız. Peygamber, bu kişilerin azaplarının, küçük görülen bir günahları sebebiyle olduğunu belirtir. Ancak aslında günahlarının büyük olduğunu vurgular. Birisi idrarını kontrol etmezdi, diğeri ise dedikodu yapardı. Hız. Peygamber, yaş bir hurma dalını ikiye böler ve her birini bir kabrin başına diker. Bu hurma dallarının kurumadığı sürece, bu kişilerin azaplarının hafifletilebileceğini söyler (Buhârî, Edeb 49, Vudû 55-56, Cenâiz 82).

"Çekirdeğimizde Rahman'ın adı,

Meyvemizde nice nimetler gizli,

Dört mevsim değişmez hurmanın tadı,

İster ballı-badem, ister cevizli..." (Gökkaya, 2019: 80).

Gökkaya şiirinde hurma meyvesinin manevî ve lezzet bakımından doyuruculuğuna vurgu yapmaktadır. Acve hurması, siyah renkli, yuvarlak ve ufak tanelidir. Peygamber Efendimiz Hız. Muhammed'in (s.a.v.) eliyle ilk ağacı dikilmiş ve yanmış hurma dalının yeşermesiyle mucizevi bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bazılarına göre çekirdeklerinde Allah'ın 99 isminin yazılı olduğu kabul edilir. Hurma, vücuda sağladığı besleyici mineraller ve yüksek kalori içeriği ile bilinen besleyici bir meyvedir. Kurutulmuş olmaları taze meyvelere göre daha yüksek kalori değerine sahiptir, örneğin kuru üzüm ve incir gibi diğer kuru meyvelerle benzerdir. Ayrıca hurma, önemli miktarda lif ve çeşitli vitaminler içerir. Tatlı bir meyve olan hurma, doğal şeker içeriğiyle beyaz şeker yerine ideal bir alternatif olabilir. Ramazan ayında uzun süren oruç sonrası vücudu nemlendirmek ve su sağlamak için önemli bir besin kaynağıdır. Hurmanın yüksek lif içeriği sindirim sağlığını destekler, bağırsak hareketlerini artırır ve bağırsakları temizler. Ayrıca hurma, antioksidanlar bakımından zengindir ve çeşitli hastalıkların riskini azaltabilir (Temir ve Koçyiğit, 2023: 172).

“Yesrib’in toprağı şifa diyorlar,

Ashab ile kök salmışız yan yana,

Kızgın güneş, yeşil hayatı zorlar,

Çölde su içeriz hep kana kana...” (Gökkaya, 2019: 80).

Üçüncü dörtlükte şair, Medine’de inşa edilen medeniyetin hurmayı ve sahabe-i kiramı birlikte büyüttüğünden, geliştirdiğinden haber verir. Hz. Peygamber’in, bir insanın hastalığından şikâyetçi gelmesi durumunda, onun üzerinde bir yara veya yaralanma varsa, parmağını toprağa değdirip sonra kaldırarak “Bismillah, beldemizin toprağı bazılarımızın tükrüğü, Allah’ın izniyle hastamızın şifa bulması için” duasını yaptığı bilinmektedir. Ayrıca, Medine toprağının şifalı olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Hz. Peygamber’in, hastalıkları gidermek için bazen toprakla ilgili dualar ettiği ve toprakla ilgili özel uygulamalar gerçekleştirdiği aktarılmıştır. Hz. Peygamber, bir ziyaret sırasında “İkşifi’l- be’sse rabbe’n-nâs” (Hastalığı gider ey insanların Rabbi!) diye dua etmiş, ardından Bathân vadisinden bir avuç toprak alıp bir bardağa koymuş ve su ile birlikte bu bardağa üflemiştir. Son olarak bu toprağı hastanın üzerine serpmiştir (Atmaca, 2010: 9).

Hz. Peygamber, sabahleyin yedi adet Medine hurması yemenin sağlık üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamıştır. Bu öneri, hastalıklara karşı koruyucu bir etkiye sahip olduğunu belirtir. Sa’d (b. Ebî Vakkâs)’ın anlatımına göre, kalp rahatsızlığı yaşayan biri için Hz. Peygamber, Medine’nin kuru acve hurmalarından yedi tanesini alıp ezdikten sonra ağız yoluyla alınabilecek bir ilaç olarak kullanmasını tavsiye etmiştir. Bu tavsiyede, hurmanın özellikle sabah erken saatlerde yenmesinin ve belirli miktarda tüketilmesinin özel bir hikmeti olduğu vurgulanmıştır. (Atmaca, 2011: 70, 71). Mekke halkının geleneklerinden biri, Mansab Dağı’ndaki Abdullâh b. ‘Umer’in kabri olan yere gitmeleri ve Zilkade ayının 14. gecesini hurma çekirdekleriyle o dağın toprağına basmalarıdır. Bu eylemi yapanlar, dikilen her hurma fidanı için o yıl kazanacakları dinar veya riyal miktarının artacağına inanırlar. Her Zilkade gecesini, kadınlar, erkekler, gençler ve yaşlılar dağa gider ve geceyi orada geçirirler (Ünalın, 2022: 926).

“İnsana çok benzer hurma ağacı,

Ömrümüz takribi yetmiş yıl kadar,

Tazemiz, kurumuz olur baş tacı,

Bahçemize gelen tattıkça tadar...” (Gökkaya, 2019: 80).

Bu dörtlükte hurmanın yaratılış bakımından insan ile olan benzerliğine yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Hurma ağacı, çekirdekten meyveli ağaca kadar geçirdiği süreçlerde özel aşamalar gösterir ve aynı toprak ve suya rağmen farklı tat ve özelliklere sahip meyveler verir. Hurma, ekonomik rahatlık ve güvenlik sağlar, çünkü bolluk ve bereket güvenliğe katkıda bulunur. Ekonomik sıkıntılar ise hırsızlık, yolsuzluk ve savaş gibi tehditlere yol açar. Bağ ve bahçelerin bereketli olması suya bağlıdır ve bu nimetlerin elden gidebileceğini düşünerek şükretmek gerekir.

Hurma ağacı, dik ve geniş gövdesi, su ve güneşi sevmesi, ömrü, üretmesi, farklı renklerde meyve vermesi ve yaşlanınca meyve vermemesi gibi özellikleriyle insana benzer. Bitkiler dünyasının en mükemmel örneklerinden biri olarak kabul edilir ve Kur’an’ın ilk muhâtaplarının hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Kur’an’da sıkça bahsedilir. Her hurma yediğimizde ve her hurma ağacı gördüğümüzde bu ayetleri derin tefekkürle okumak ve Allah’a şükretmek bize düşer (Akınar, 2019a: 6, 9).

Hurma ağacı ve motifi sanatsal unsur olarak yaygın olarak kullanılan “Hayat Ağacı” motiflerinden biridir. İslam inancına göre cennette bulunan ve ölümsüzlüğü simgeleyen bu bitki, eski çağlarda da “Hayat Ağacı” olarak anılmıştır. Hurma yaprağı ve meyvesi, günümüzde de çeşitli alanlarda süsleme motifi olarak kullanılmaktadır (Arslan, 2014: 69, 70).

“Yüz okkalık yemiş veren bir hurma,

Çöl yerinde gerçek hazine demek!

Râsul’ün izinden uzakta durma;

Kaybolmaz o yolda harcanan emek...” (Gökkaya, 2019: 81).

Beşinci dörtlüğe gelince; bereketli toprakların bereketli meyvesi hurmanın kıymetine işaret vardır. Aynı zamanda Peygamberimizin de hurmaya verdiği değerden bahsedilmektedir. Sicistânî'nin ifadesine göre hurma ağacı, diğer ağaçların efendisi ve sahraların kralı olarak kabul edilir; tarlaların emiri, bahçelerin ve bostanların ise gelinidir. Hurmanın Araplar için köklü bir önemi vardır ve dinî metinler, peygamberlerin ve düşünürlerin hurmayı övmesi, bu bitkiyle ilgili geniş bir edebî geleneğin oluşmasına yol açmıştır. Hurmanın ekiminden hasadına ve tüketimine kadar pek çok konu kaynaklarda detaylı şekilde ele alınmıştır. (Temir ve Koçyiğit, 2023: 176)

“Yüce Mevlâ özenerek yaratmış,

Celil kalemiyle nasıl anlatsın?

Acveye, ambere kaç lezzet katmış,

Herkes bahçemizden mutlaka tatsın...” (Gökkaya, 2019: 81).

Taze ve kuru hurma en faydalı yiyeceklerdendir. “Acve” adlı hurma çeşidi zehirlenme ve sihri önler. Hurma ağacı, Hz. Âdem'in yaratıldığı çamurun arta kalanından türemiştir (Bursevi, 2010: 124,125).

“Hurma ağacıyız, Medineliyiz,

Peygambere komşu olmak ne güzel!

Büyükli küçükli bir aileyiz,

Mümin kursaklara dolmak ne güzel...” (Gökkaya, 2019: 81).

Son dörtlük aslında ilk zikredilen dörtlüğün tekrarıdır. Şair konunun önemine tekrar kuvvetiyle ifade zenginliği katmak istemektedir.

4. İNCİR AĞACI ve MEYVESİ

Kur'an'da “Tîn” suresinde adı geçen incir, tarihi çok eskilere dayanan bir meyvedir. İncir, Musevilerin Fısıh Bayramı'nda geleneksel bir yiyecek olarak yer alır ve İncil'de cennetteki bir ağaç olarak bahsedilir, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın çıplak kaldıklarında incir yaprakları ile örtüldüğü anlatılır. Hz. Peygamber incirin önemine vurgu yaparak, cennetten inen bir meyve olarak inciri önermiş ve sağlık faydalarını dile getirmiştir. Yapılan bilimsel araştırmalar incirin öksürük, nefes darlığı gibi durumlarda faydalı olduğunu, sindirim sistemi hastalıklarında etkili olduğunu ve kanser oluşumunu önleyici özelliklere sahip olduğunu ortaya koymuştur (Özatalay 2014: 151, 155). İncir ve zeytin, hem maddi hem manevî beslenme için önemli olan meyveler arasında özel bir konuma sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de adları geçen tîn ve zeytûn, sadece fiziksel meyveleri değil, aynı zamanda bu meyvelerin yetiştiği mübarek yerlerin de sembolüdür. Tûr-i Sînâ ve Mekke gibi kutsal bölgelere yapılan yeminler, bu meyvelerin verimliliği ve hayat için sağladığı bereketin önemini vurgular. Bu yeminler, hem dinî hem dünyevi hayır ve bereketle ilişkilendirilen kutsal topraklara olan saygıyı ifade eder (Saçlı, 2020: 213, 232). İncir ve zeytin insan hayatı için temel öneme sahip, tatlı ve tuzlu nimetlerin en yaygın ve kıymetli olanlarıdır. Bu meyveler maddî ve manevî sağlık için gereklidir; diğer yandan Hz. İsa'nın ve diğer peygamberlerin yaşadığı kutsal yerler olarak bilinen Tîn ve Zeytûn Dağları, incir ve zeytinin bolca yetiştiği bölgelerdir. Bu dağlar, peygamberlerin vahiy aldığı ve mesajlarını ilettiği manevî merkezler olarak kabul edilir. İnsan, bu ilahî rehberlikten beslendiği takdirde ahsen-i takvîm üzere kalır; aksi takdirde ise manevî ve fiziksel sağlığı bozularak aşağılara doğru yuvarlanabilir. Yüce Rab, incir nimetine dikkat çekerek derin düşünce ve araştırma yapılmasını teşvik etmiştir. Bu nimetin değeri anlaşıldıkça şükürler artacak ve ilahî gerçeklere olan iman güçlenecektir (Akpınar, 2019a: 7). İncir, toplumu bir arada tutan bir inanç simgesidir. İnanç, ayrışmaları, uzaklaşmaları ve kutuplaşmaları önleyen en güçlü birleştirici güçtür. Allah'ın insanları bir araya getiren, kalpleri yakınlaştıran iman bağıyla ilgili buyruğu bu birleştirici gücü vurgular. İncir, hem çeşitliliği hem de birliği sembolize eder. İncirin içindeki çekirdekler çeşitliliği temsil ederken, incirin kendisi birliği ifade eder. İncir, evrenin genişliğini sembolize ederken, çekirdekler atom altı parçacıkları veya yumurtalıkta bulunan hücreleri simgeler. Bu şekilde, içinde olanın dışında da bir benzeri bulunur ve dışında olanın içinde bir karşılığı vardır (Sönmez, 2023: 75, 76).

Yüce Allah'ın yemin ettiği ve bir Kur'an sûresine adını veren incir, nimetlerin en değerlisidir. Çekirdeksiz ve kabuksuz yapısıyla kolayca tüketilen, lezzetli ve vitamin açısından zengin bir besindir. Şifa kaynağı olarak bilinir ve insanların hayatlarını sürdürüebilmeleri için temel bir gıda maddesidir. İncir ve zeytin gibi tatlı-tuzlu ve yağsız-yağlı besinler, insan beslenmesinde önemli bir yer tutarlar. Yaratılan her canlı için Yüce Allah, çeşitli rızıklar lütfetmiş ve bu nimetlerden yararlanan insanların O'na şükretmelerini bekler.

Kur'an'da incir bir kez geçerken, hadislerde cennet meyvelerinden biri olarak övülmüştür. Peygamberimiz incirin sağlık için faydalı olduğunu vurgulamış ve insanlara tüketmelerini tavsiye etmiştir. Uzun ömürlü incir ağaçları çeşitli renklerde meyve verir ve besleyici özellikleriyle bilinir (Akpınar, 2019a: 8).

Fahreddîn Razî, incirin hem besleyici bir yiyecek, hem meyve, hem de şifa kaynağı olduğunu vurgular ve şu eklemelerde bulunur: İncir, sağlıklı bir gıda olarak tanımlanır; sindirimi kolay, mideye iyi gelen, bedeni besleyen, terleme yoluyla zararlı maddeleri atıcı, balgamı azaltıcı, böbrekleri temizleyici bir özellik taşır. Aynı zamanda ağız kokusunu giderir, saçları uzatır ve felç riskini azaltır. İncirin özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz:

1. İncirin dışı da içi gibi olup, ceviz gibi sert bir kabuğu yoktur ve hurma gibi çekirdek içermez. Hem dışı hem içi lezzetlidir.
2. Ağaçlar arasında üç tür vardır: va'dinî yerine getirmeyen, va'dinî tutan (örneğin elma gibi), ve incir gibi va'dinden önce meyve veren ağaçlar. İncir, meyvesini önce verir, sonra çiçek açar.
3. Diğer ağaçlar bir kez meyve verip bitirirken, incir mevsim boyunca olgunlaşan bir süreçte sürekli meyve sunar.
4. Rüyada incir görmek, zenginlik ve bereketin işaretidir. İncir yemek, çoluk-çocuk sahibi olmaya delâlet eder.
5. Hz. Âdem'in cennetten çıktığında incir yapraklarıyla örtüdüğü rivayet edilir. Yaprığın bir kısmını ceylanlara yedirdiği ve bu yüzden ceylanların güzellik kazandığı anlatılır.

Bu özellikler inciri diğer meyvelerden farklı kılar ve onu sağlık için önemli bir kaynak yapar (Akpınar, 2019a: 9).

4.1. “İncir Ağacı” Şiiri

“Ben seni saymakla bitiremem ki,

Söyle sayınız kaç incir ağacı...

Tek meyveme şiir yetiremem ki,

Hep güneşe muhtaç incir ağacı...” (Gökkaya, 2024: 65).

Şair Halil Gökkaya incir ağacının çeşitli cinslerinin olduğunu beyanla; meyvesinin güneşle olgunluğa kavuştuğunu özelliklerinin şiirle anlatılamayacağını bildiriyor. İncir ağacı ve meyvesi bizim kültürümüzde de kıymetlidir. Müslüman Türk toplumunun kültürel ve sosyal yapılanmasında dinin belirleyici bir rol oynadığı kabul edilir. Örf, âdet ve geleneklerin oluşumunda olduğu gibi düşünce dünyasının şekillenmesinde de Kur'an ve Hz. Peygamberin hayatı önemli bir etkiye sahiptir. Kur'an'da Allah'ın incir meyvesine yemin etmesi, insanların bu meyveye olan olumlu bakışını güçlendirmiştir. İncir kelimesinin Tîn sûresinde neyi ifade ettiği konusunda müfessirler arasında farklı yorumlar bulunmaktadır. Bazıları bu kelimenin gerçek anlamını yani yedikleri incir meyvesini veya incir ağacını kastettiğini savunmuştur. Diğerleri ise bunun mecazî bir anlatım olduğunu ileri sürmüştür. İncir meyvesi olarak yorumlayan müfessirler, bu görüşlerini İbn Abbas'a atfedilen bazı rivayetlerle desteklemişlerdir. İncirin insan sağlığı üzerindeki olumlu etkileri günümüzde farmakolojik araştırmalarla da doğrulanmaktadır. Protein ve karbonhidrat açısından zengin olmasının yanı sıra pek çok amino asit ve mineral içermesi, sağlık açısından önemli faydalar sunmaktadır. Din âlimleri de eserlerinde incirin hem beslenme hem de şifa özelliklerine vurgu yapmışlardır (Bulut, 2014: 457, 458).

“Kurabiye, dolma, lokuma durmuş,

Muhallebi, kaymak ile taht kurmuş!

Kuran-ı Kerim'de Rabbim buyurmuş,

Yeminlere miraç incir ağacı...

Kitapta yeminle ismi övülür

Hadiste medihle kendi sevilir

Biri bin lezzetle her dem yenilir

Şifa olur târâç incir ağacı...” (Gökkaya, 2024: 65).

İkinci ve üçüncü dördlüklerde incirin besin ve sağlık alanındaki ehemmiyeti dillendirilmiştir. Dinin toplumların sosyo-kültürel yapılarını şekillendirmedeki önemini kabul ediyoruz. Müslüman Türk toplumunun örf, âdet ve düşünce yapısının oluşumunda Kur'an ve Sünnet'in yanı sıra tarihsel deneyimler ve bilgiler büyük rol oynamıştır. Bu kaynaklar, meyvelere ilişkin tasavvurumuzun oluşmasında da belirleyici bir etkiye sahiptir. Kur'an'da pek çok meyvenin ismi geçse de, bunların detaylı özellikleri genellikle verilmemiştir; çünkü Kur'an'ın temel amacı, bir tıp kitabı gibi meyvelerin özelliklerini anlatmak değildir. Ancak bu meyvelerin günümüz tıbbi tarafından keşfedilen faydalarının bulunması tesadüfi değildir. Kur'an'da özellikle incir, zeytin gibi meyveler sıkça geçer ve bazı yerlerde bunlara yemin edilir. Bu yeminlerin hikmeti, farklı yorumlara sahiptir; bazıları bu yeminlerin sembolik anlamlar taşıdığını, bazıları ise tarihî ve dinî yerleri işaret ettiğini ileri sürer. İncir meyvesi özellikle sağlık açısından da önemlidir; çünkü bazı hadislerde Hz. Peygamber'in incirin sağlık yararlarına dikkat çektiği rivayet edilmiştir. Genel olarak, incir ve diğer meyvelerle ilgili rivayetler ve yeminler, dinin sağlık, beslenme ve manevî yaşam üzerindeki etkilerini yansıtır (Bulut, 2014: 455, 456). Kur'an'da Tin Suresi'nde Allah, incir ve zeytine yemin eder. Hz. Muhammed'in hadisinde ise, "Eğer bir meyvenin cennetten indiğini söyleseydim, inciri söylerdim; çünkü cennet meyvesi çekirdeksizdir. İncirden yiyiniz." şeklinde incirden bahseder (El-Hindî, 1993: Hadis no: 28280).

"Hem tâze, hem kuru lezzete kanat,

Reçellerde, tatlılarda bir hayat,

Vücutlara şifa, ağızlara tat,

Dertililere ilaç incir ağacı..." (Gökkaya, 2024: 65).

Şair Gökkaya dördüncü dördlükte yine şifasından ve hastalıklara çare olmasından bahsetmektedir. Çağlar boyunca, incir çeşitli tıbbî amaçlar için önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Ağacın özsuğu müshil olarak etkili olmuş, pişirilmiş incirler ülserli diş etleri için bir çözüm sağlamıştır. Arpadan yapılan içecekler akciğer rahatsızlıkları için rahatlatıcı olmuş, incir suyu domuz pastırması yağıyla karıştırılarak kuduz köpek ısırıklarına karşı tedavi olarak kullanılmıştır. Anadolu'da sıkça bulunan incir, karaciğer ve dalak şişkinliği, kansızlık, basur, nefes darlığı gibi rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmıştır. Ayrıca sara ve sıtma hastalıklarının tedavisinde de incirden yararlanılmıştır. Romatizma, kabızlık, öksürük gibi problemler için de incir kullanılmıştır. Böbrek ve mesane taşı sorunlarıyla ilgili olarak da incirden faydalanılmıştır. İncirin reçeli, pekmezi ve ezmesinin yanı sıra meşrubatı da üretilmiştir.¹ Antik Yunanlı atletler yarışmalardan önce incir tüketerek güçlerini ve hızlarını artırmışlardır. Tıbbî literatürde de kullanılmış olan incir, ünlü Anazarboslu hekim Dioscorides tarafından da bahsedilmiştir. Laksatif etkisi bulunan incir, bazı deri hastalıklarında tedavi amacıyla kullanılmıştır. Modern bilimsel araştırmalar, taze ve özellikle kuru incirin tüketilmesinin vücudun hücrelerini yenilediğini, yüksek lif içeriği sayesinde kolesterolün atılmasına yardımcı olduğunu ve sindirimi kolaylaştırdığını göstermektedir. Ayrıca, vücudu bakterilere karşı koruduğu, kemik ve diş sağlığını olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir. İncirin içerdiği kalsiyum, diğer besinlerden daha kolay sindirilir. İncir ayrıca enerji ve kuvvet verir, bedensel ve zihinsel yorgunluğu azaltır, öksürük ve boğaz ağrılarına iyi gelir, nezle ve bronşite faydalı olabilir.² İncir, sağlıklı ve uzun bir yaşamın simgesi olarak kabul edilir ve özellikle Batı ve Kuzey Avrupa'da egzotik bir meyve olarak popülerdir. Bu meyvenin besin değeri diğer birçok meyveye göre oldukça yüksektir; özellikle lif, mineral ve polifenol içeriği zengindir ve sodyum, yağ ve kolesterol içermez. İncir, sindirim sistemini düzenler, kolesterolün atılmasına yardımcı olur ve bazı kanser türlerinin oluşumunu önleyebilir. Kuru incir, antioksidanlar açısından zengin bir fenol bileşimine sahiptir ve vücudun omega-3 ve omega-6 yağ asitleri ile fitosterol ihtiyacını karşılar. Ayrıca, incir en yüksek mineral içeriğine sahip meyvelerden biridir; günlük potasyum, kalsiyum ve demir ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayabilir. İncir ayrıca A, B1, B2, B3, B6, C vitamini ve folik asit açısından zengindir. Sağlık açısından sindirimi kolaylaştırır, hücre yenilenmesine yardımcı olur ve içerdiği benzaldehit ile kanserli hücrelerin büyümesini engelleyebilir (Özcan, 2020: 19, 20). İncirin birçok sağlık faydası bulunmaktadır. Sindirim sağlığını destekler; kabızlık gibi sorunları hafifletir ve bağırsak sağlığı için prebiyotik ve lif kaynağıdır. Ayrıca, incir damar sağlığını iyileştirmeye yardımcı olabilir, kan basıncını düşürebilir ve kan yağ seviyelerini düzenleyebilir. Kan şekeri seviyelerini yönetmede olumlu etkileri olabilir, özellikle incir yaprağı çayının insülin ihtiyacını azalttığı gözlemlenmiştir. Potansiyel antikanser özellikleri de vardır; ancak bu konuda daha fazla insan çalışmasına ihtiyaç bulunmaktadır (Ayvaz, 2023: 7).

¹ Aynur Koçak (t.y.). "Bilgelik" Varlık Bereket Sembolü İncirin Serüveni,

² Aynur Civelek (t.y.). "Dal Ucunda Torbacık, İçi Dolu Helvacık: İncir"

*“Nice efsaneyi anlatsan bize,
Kabukla dallarla gelirsin söze,
Sahillerden el ederek denize,
Atıyorsun kulaç incir ağacı...”*

*Vitamin, mineral, reçinesi pek,
Köklerden yaprağa bir demir direk,
Potasyum, kalsiyum, yoksula ekmek,
Her zaman ihtiyaç incir ağacı...”*

*Başkentin Aydın’dan süzme bizleri,
Çiçeksiz de güldürürsün yüzleri,
İlık kış seversin, kuru yazları,*

Mutluluğa araç incir ağacı...” (Gökkaya, 2024: 65).

Beşinci, altınca ve yedince dörtlüklerde şair yetiştiği iklime dikkat çekerken içerdiği vitaminlerin yemeklerde kullanımına kadar bizlere bir şeyler fısıldıyor. İncir, Aydın ve çevresinin en değerli ürünlerinden biridir ve tarih boyunca kültürel ve dinî sembollerde önemli bir yer tutmuştur. Aydın inciri, hem yerel hem de uluslararası ticarete önemli bir rol oynamış, hatta İngiltere’de “yemiş festivalleri” düzenlenmiştir. Bu meyve, yüksek lif içeriğiyle diğer meyvelere göre öne çıkar ve sağlık açısından önemli faydalar sağlar. Aydın’da yetiştirilen sarı lop incirleri özellikle değerlidir ve genellikle kurutulmuş tüketilir. İbn-i Sina’nın önerdiği zeytinyağı-incir karışımı da burada geleneksel olarak kullanılan bir sağlık çözümüdür (Kocabalkan, 2022: 20). Aydın’ın gastronomisinde tatlılar geniş bir çeşitlilik sunar. En bilinenleri arasında kabak tatlısı ve tahinli pide öne çıkar. İncir hem tatlı olarak hem de yemiş olarak sıkça tüketilir. Geçmişten günümüze taşınan diğer tatlılar arasında pelvize ve pekmez köftesi bulunur. Bozdoğan sucuğu gibi pelvize de yokluk yıllarının tatlılarından biridir. Her şehrin bir sembolü olduğu gibi, Aydın’da da tatlılarla ilgili güzel bir İtir Çiçeği hikâyesi vardır. Bu tatlılar özellikle lohusalık döneminde süt veren annelere hediye olarak götürülür. Kuru incir tatlısı için ise incirlerin sapları kesilir, içleri oyulur ve içlerine şeker ve tarçınla harmanlanmış ceviz doldurulur. Daha sonra tereyağı ile yağlanmış tepsiye dizilip üzerlerine süt eklenerek fırında pişirilir ve soğuk servis edilir. Zeytinyağında yapılan kuru incir ise incirlerin küp küp doğranıp cam kavanoza yerleştirilmesiyle hazırlanır ve üzerini geçecek kadar zeytinyağı eklenerek kavanoz kapalı bir dolapta bekletilir. İncir ve zeytinyağı birleştiğinde sağlık açısından oldukça faydalı bir karışım elde edilir. İncir pekmezi ise buğday nişastası, içme suyu, beyaz şeker ve ceviz içiyle yapılan hafif bir tatlıdır. Cumhuriyet öncesinden günümüze uzanan bir geleneğe sahip olan bu tatlı, özellikle savaş ve kıtlık dönemlerinde çocukların beslenmesini desteklemek için üretilmiştir. Bozdoğan cevizli sucuğu ise günümüzde bazı semt pazarlarında bulunabilir. İncir uyutması için, incirler derin bir kâseye alınır ve üzerine sıcak su eklenerek yaklaşık bir saat boyunca yumuşamaları sağlanır. Yumuşayan incirler daha sonra kesme tahtasına alınarak sapları temizlenir ve kabaca küp küp doğranır. Derin bir kaptaki süt ısıtılır, ancak kaynama noktasına gelmemesi önemlidir. Doğranmış incirler sıcak sütün içine eklenir ve karıştırılır. Hazırlanan karışım kavanoza alınarak ılık bir ortamda, üstü sofraya bezi ile örtülerek gece boyunca mayalanmaya bırakılır. Soğuk olarak servis edilir (Kocabalkan, 2022: 253, 283, 287).

“Bazen dağ başında, bazen vadide,

Şu Celil’i sarmalayan bir dede!

Ardıç, hurma, zeytin gibi nadide,

Ne güzel bir ağaç incir ağacı...” (Gökkaya, 2024: 65).

Şair, son dörtlükte incir ağacının önemine vurgu ile şiiri bitiriyor. Kur’an’da beş farklı yerde geçen zeytin, özellikle yağının insanlar için kullanımı ve katık olarak yenilebilir olmasıyla vurgulanmıştır. Zeytinyağı, Kur’an’da ayrıca kandil çırması olarak da anılmıştır, bu da onun aydınlatma amaçlı kullanımını belirtir. Hz. Peygamber’in tavsiyesiyle zeytinin hem yenmesi hem de vücuda sürülmesi önerilmiş, zeytinin “mübarek” bir ağaç olduğuna dikkat çekilmiştir. Modern tıp araştırmaları, zeytinyağının kalp sağlığını destekleyici,

kanseri önleyici, kan dolaşımını düzenleyici, mikrop öldürücü ve metabolizmayı düzenleyici özelliklerini ortaya koymuştur (Karabina vd., 2016: 101).

5. ZEYTİN AĞACI ve MEYVESİ

İnsanlık tarihinde zeytine olan ilgi ve hayranlık, uzun ömrü, sağlık veren meyvesi ve yağı nedeniyle binlerce yıldır devam etmiştir. Zeytin, Akdeniz Havzası'nın doğusunda ekonomik olarak önemli bir geçim kaynağı olmuş ve birçok medeniyet tarafından yetiştirilmiştir. Anadolu, zeytinin ana vatanı olarak kabul edilirken, Eski Mısır, Lidya, İyon, Eski Yunan, Roma, Selçuklu ve Osmanlı gibi medeniyetler zeytin ve zeytinyağı üretmiştir. Fenikeliler ve özellikle Romalılar, zeytin kültürünün Doğu Akdeniz'den İspanya'ya kadar yayılmasını sağlamışlardır. Zeytin sadece ekonomik bir değer olarak değil, aynı zamanda birçok kültürde kutsal bir simge olarak da önem kazanmıştır. Bir zeytin yaprağının güvercinin gagasında Tufan'ın sona erdiği habercisi, zeytin dalının barışın sembolü ve zeytin ağacının sonsuz yaşam arzusunun simgesi olarak kabul edilmesi, tarih öncesi ve tarihî dönemlerde mistik anlamlar yüklenmesine neden olmuştur. Türkiye, Akdeniz Havzası'nda bulunan önemli zeytin ve zeytinyağı üreticisi ülkelerden biridir. Coğrafi özellikleri ve iklim koşulları, Marmara, Ege, Akdeniz kıyıları ve yakın çevresinde geniş bir alanda zeytin yetiştirilmesini sağlamıştır. Türkiye'de 35 ilde yaklaşık 120 çeşit zeytin bulunmaktadır ve bu çeşitler yağlık veya sofralık olarak tüketilmektedir. Gemlik, Edremit, Fethiye gibi kıyı kesimleri ile Yusufeli, Nizip, Derik gibi iç kesimlerde yetişen zeytinlerin meyve ve yağ özellikleri yöreden yöreye farklılık gösterir. Her zeytin çeşidinin ve yağının kendine özgü tadı, zarafeti ve aroması, yetiştiği ekolojik ortamın özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Efe vd., 2013: 11). Zeytin ağacı, Akdeniz uygarlıklarının tarihi boyunca önemli bir unsurdur. Zeytin, doğanın doğal bir parçası olarak binlerce yıldır var olmuş ve Akdeniz Kültürü'nün önemli bir simgesi olmuştur. Bu derin köklere sahip olan zeytin ağacı, tarihin ötesinde ölümsüz ve çok sayıda özellik taşıyan bir bitki olduğunu kanıtlamaktadır. Zeytin yetiştiriciliğinin doğuşu net olarak bilinmemekle birlikte, Akdeniz havzasındaki medeniyetlerin yakınında geliştiği düşünülmektedir. Zeytin ağacı, aydınlanmayı sembolize ederken, zeytin ise aydınlanmış kişiyi temsil eder. Zeytinin kaynağı olan zeytinyağı, kandil ışığının ilhamıyla birlikte Hz. İsa'nın Zeytin Dağı'nda vahyin parlaklığına işaret eder. Aydınlanma, münevverlik olarak adlandırılan Allah'ın nuruyla nurlanan kişinin içsel bir durumudur. Zeytinin sembolizmi, medeniyetin ve aydınlığın doğuşunu anlatırken, bilgiye ve bilgelik kazanımına olan katkısını vurgular. Zeytin ağacının uzun ömürlülüğü ve daima yeşil yaprakları, bilimin sürekli yenilenmesini ve tarihe esin kaynağı olmasını simgeler. Zeytin ve zeytinyağı, kutsal kitaplarda bolluk, adalet, sağlık, barış ve yeniden doğuşun sembolleridir (Sönmez, 2023: 76).

Kur'an'da zeytin ile ilgili olarak geçen ayetlerde zeytinin övüldüğü ve mübarek bir bitki olarak anıldığı vurgulanmaktadır. Zeytin, Nahl, Tin, En'am, Müminun, Abese ve Nur surelerinde yer alır ve doğanın mucizelerinden biri olarak tanımlanır. Zeytinin yanı sıra hurma, üzüm ve diğer meyvelerle birlikte Allah'ın yeryüzünde yarattığı nimetler arasında sayılır. Zeytin, aynı zamanda Hz. Muhammed'in de sıkça bahsettiği ve iftar zamanlarında tercih edilen bir besindir. Tasavvufta riyazet yapanlar tarafından da besleyici özelliği nedeniyle değerlendirilen zeytin, sağlık ve ruhaniyet açısından önemli bir yere sahiptir.

5.1. “Zeytin Ağacı” Şiiri

“O güne dek endamını bilmezdim,

Ansızın karşıma çıkmıştın zeytin!

Yeşil gözlerinde ince sır sezdim,

Yüzüme esrarla bakmıştın zeytin...” (Gökkaya, 2019: 39).

Şair Halil Gökkaya sevgiliyi vafeder gibi bir güzel tasviriyle zeytini metheder. Zeytin ve zeytinyağı, Akdeniz Havzası'ndaki ülkelerin kültüründe büyük öneme sahiptir. Özellikle Anadolu ile Akdeniz'in doğusunda yer alan Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin ve İsrail gibi bölgelerde binlerce yıldır zeytin ve zeytinyağı üretimi yapılmaktadır, bu da sosyal, ekonomik, sanatsal ve kültürel etkileriyle belirgin bir şekilde görülmektedir. Zeytin, Akdeniz ikliminin bitkisi olup Anadolu'nun güney ve batı kıyılarında uzun yıllardır yetiştirilmektedir. Zeytin kültürü, Anadolu'nun dışında ise yaygın değildir ve bu durum kültür ve edebiyatta da kendini gösterir. Zeytin ve zeytinyağı, yetiştirildiği bölgelerde yoğun olarak kullanılmakta olup kültürel ve sosyal yaşamda önemli bir yer tutar. Zeytin kelimesi Arapça kökenli olup Türkçeye “Zeytûn” kelimesinden geçmiştir. Dünya çapında zeytin için farklı dillerde “aceite, elaiya, elaiwa, huile, olea, oleum, oil, oli, olive, oliva, zai, zait, zaitun, zeirtum, zertum, zeta, zeytûn” gibi çeşitli kelimeler kullanılmaktadır. İslam kültüründe oruç açılırken zeytinin önemi büyüktür ve iftar ve sahur sofralarında zeytin bulundurulması önerilir. Türk yemek kültüründe balık, börek, tatlılar, pırasa, enginar, barbunya,

kabak, kuru fasulye, brlce, pilav, lahana, bakla, dolma, patlıcan, sarma, kızartma, imambayıldı gibi yemeklerde zeytinyağlılar önemli bir yer tutar. Türkiye’de zeytin adı birçok yerleşim birimine verilmiştir, örneğin Çatalzeytin, Zeytinli, Zeytindere, Zeytineli, Zeytinler, Zeytinbağ, Zeytincik, Zeytinburnu, Zeytinliova, Zeytinlibahe, Zeytindağ, Zeytinoba gibi isimler bunlardan bazılarıdır (Efe vd., 2023: 30).

“Barış timsalisin bir tek dalınca,

Tatlanırsın biraz tuzda kalınca...

Ham meyveni dudağıma alınca,

Nasıl da ağzımı yakmıştın zeytin!...” (Gökkaya, 2019: 39).

Şair bütün iniarda zeytinin barışın sembolü olduğunu dile getirir. Ortadoğu ve Akdeniz havzası, uygarlık tarihinin ve üç semavî dinin odak noktası olarak, zeytin ağacının önemli bir rol oynadığı bir bölgedir. Bu bitki, semavî metinlerde ve bölgenin mitolojilerinde sıklıkla yer alır. Eski Ahit’te, Nuh’un tufanın sona erdiğini beyaz güvercinin gagasında getirdiği zeytin dalıyla anladığı anlatılır. Bu olay, Tanrı’nın insanların günahlarına gösterdiği öfkenin sona erdiğini ve insanlarla Tanrı arasındaki barışı simgeler. İncil’de zeytin ağacı, diğer ağaçlar kendilerine kral olarak seçilirken, ilahları ve insanları onurlandırmak için yağını sunmayı reddeden bir ağaç olarak tasvir edilir. İsa’nın göğe yükseldiği dağ, Zeytin Dağı olarak anılır. Kur’an’da ise zeytin, hurma, incir gibi meyvelerle birlikte bereketli bahçelerin nimetleri arasında sayılan bir bitki olarak öne çıkar. Sina Dağı’ndan çıkan bir ağaç olarak tanımlanan zeytin, yağının verdiği ışığın nur üzerine nur olduğu şekilde ifade edilir (Din, 2022: 113,114).

“Sslersin cennetin sahillerini,

Hangi siyah bakış tutar yerini?

İmrendim görünce dost ellerini,

İncirin omzuna takmıştın zeytin...” (Gökkaya, 2019: 39).

Şair, zeytinin ahirette cennet meyvesi olduğunu işaretle dünyada nerede yetişiyorsa o muhiti cennete gibi güzel kıldığına vurgu yapar. Kaz Dağları’nda zeytinle ilgili inançlar, özellikle hasat zamanlarında yapılan uygulamalarla da gözlemlenir. Bu uygulamalar genellikle uğur ve bereket inançlarıyla ilişkilendirilir ve amacı zeytin hasadından maksimum verimi sağlamaktır. Zeytinin cennetten gelmiş olması, onun meyvesini kutsal hale getirir. Bu nedenle hasat sürecinde “hiçbir zeytin tanesinin dahi ziyan edilmemesi” düşüncesi bölgede yaygındır. Hasattan hemen önce yapılan “dip temizliği”nde, zeytinyağı üretiminde asit derecesi yüksek olan ve sabun yapımında kullanılan dip zeytinleri öncelikle toplanır. Geçmişte Aralık-Şubat aylarında gerçekleştirilen zeytin hasadı, günümüzde iklim değişiklikleri nedeniyle Ekim-Kasım ayları arasında tamamlanmaktadır (Din, 2022: 116).

“Kan olursun bizim için ezilip,

Can olursun soframıza dizilip.

Kur’an’daki o yeminden szlp,

Sızarak gönlüme akmıştın zeytin...” (Gökkaya, 2019: 39).

Gökkaya şiirinde zeytinin besin özelliğini de dile getirir. Son zamanlarda, doğal ve sağlıklı beslenmenin önemi artmış ve bu bağlamda ekolojik tarım gelişmiş toplumlarda yaygınlaşmıştır. Kalp-damar hastalıkları, kanser, yüksek tansiyon, kolesterol ve obezite gibi çağımızın önde gelen sağlık sorunları için birçok tedavi yöntemi geliştirilmiş olmasına rağmen, bu hastalıkların yaygınlığı hl artmaktadır. Bu durum, hastalıkların tedavisinde harcanan kaynakların artmasına neden olmuş ve birçok ülke hastalıklardan korunmanın önemini vurgulamıştır. Sağlıklı bir yaşam için uygun beslenme önemlidir ve zeytinyağı bu açıdan önemli bir besin olarak öne çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar, zeytin ve zeytinyağının sağlığımız için son derece faydalı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, birçok ülkede zeytinyağı tüketimi artmıştır çünkü kaliteli zeytinyağının sağlık açısından birçok ilaçtan daha etkili olduğu bilinmektedir. Bazı ülkelerde zeytinyağı, şifalı bir ürün olarak büyük ilgi görmektedir (Efe vd., 2013: 13). Zeytinyağının insan sağlığına katkısının önemli olduğu bilinmesine rağmen, günlük tüketim miktarları dikkatle kontrol edilmelidir. Faydalı olmasına rağmen, sınırsız tüketim doğru bir yaklaşım değildir çünkü zeytinyağı da diğer yağlar gibi gram başına 9 kalori enerji sağlar. Bazı araştırmalar zeytinyağı ağırlıklı beslenenlerde obezite görülme sıklığının daha düşük olduğunu gösterse de, aşırı tüketim uzun vadede obezite ve diğer sağlık sorunlarına yol açabilir. Araştırmalar, zeytinyağının sağlık üzerindeki etkilerinin, diyetle doymuş yağ asitleri veya

karbonhidratlarla yer değiştirilmesiyle gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Bu nedenle, dengeli ve yeterli bir diyetin bir parçası olarak uygun miktarlarda tüketmek daha faydalı olacaktır (Akçiçek ve Oran, 2015: 121).

“Ey Celil; bilmezsen bu nimet zehir,

Bilirsen nice tat, yağ, sabun verir.

Ne küsüp dövdükçe iki yılda bir,

Ne kızıp başıma kakmıştın zeytin!...” (Gökkaya, 2019: 40).

Halil Gökkaya zeytinden istifadenin hayatın her alanında olduğuna vurguyla kullanım alanlarını ve verimlilik iklimini de şiirine konu eder. Kaz Dağları’nda, geleneksel sağaltma yöntemlerinin yanı sıra zeytin bitkisinin önemli bir kullanım alanı da temizlik ve kişisel bakım ürünleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, özellikle zeytinyağı sabunu öne çıkmaktadır. Zeytin hasat sezonunda öncelikle ağaçların dibine düşen yüksek asit oranına sahip “dip zeytinleri” toplanır ve bu zeytinler yağ imalatında kullanılmak üzere ayrılır. Bu asitli yağlar, sabun üretimi için kaynatılır ve içine belirli oranlarda kostik eklenir. Soğuduktan sonra kesilip saklanan bu karışım, genellikle kokusuz olarak üretilirken, günümüzde bazılarında kekik, lavanta, portakal çiçeği gibi aromatik yağlar eklenerek kokulu zeytinyağı sabunları da üretilmektedir. Zeytinyağı sabununun saç ve cilt için son derece faydalı olduğu düşünülmekte ve kişisel temizlikte doğal bir seçenek olarak kullanıldığı gibi, beyaz çamaşırların temizliğinde de tercih edilmektedir. Ayrıca, zeytin çiçeği kolonyası da yeni yaygınlaşmaya başlayan bir üründür. Bu kolonya, zeytin çiçeği aromatik yağının belirli oranlarda alkolle karıştırılmasıyla hazırlanan hoş kokulu bir ürün olarak özellikle yöresel ürünler satılan tezgahlarda yerini almıştır (Dinç, 2022: 122).

Zeytinyağından sabun üretimi, kazanda yağ, su, kostik ve tuz kullanılarak yapılır. Kostik, yağın %20’si kadar eklenir ve karıştırılarak yağ ile birleştirilir. İşlem sırasında sürekli karıştırma gereklidir ve reaksiyon başladıktan sonra kostik ilavesi dikkatle yapılır. Sabun oluşumu tamamlandıktan sonra ateş kapatılır ve kostikli su süzülür. Kalıplara dökülüp kurumaya bırakılan sabun, hava şartlarına göre 1-2 gün bekletilir. Kesildikten sonra ise ızgarada olgunlaşması için ek süre verilir. Zeytinyağı sabunu, sıcak suda yoğun köpürürken, soğuk suda daha az köpürme özelliğine sahiptir (Efe vd, 2013: 292). Son yıllarda Türkiye’deki zeytin üretimi artış göstermiştir, bu da zeytin sıkma tesislerinin modernleşmesi ve kapasitelerinin artmasıyla paralel olarak gerçekleşmiştir. Zeytinyağı üretim miktarı ve kalitesindeki iyileşme, modern rafine zeytinyağı işleme tesislerinin devreye girmesiyle desteklenmiştir. Özellikle 1987’den sonra düşüş gösteren zeytinyağı üretimi, 1994’ten itibaren yeniden artışa geçmiş ve 2009’da 147.500 ton, 2010’da ise 160.000 ton olarak gerçekleşmiştir (Efe vd, 2013: 101).

Romalı Tabiat Tarihi yazarı Columella, zeytin ağacını “ağaçlar arasında birincidir” olarak nitelendirerek, zeytinin dünyanın bilinen en eski kültür bitkilerinden biri olduğunu vurgulamıştır. ‘Delice’ adı verilen yabanî zeytin ağaçlarının, MÖ. 5000 yıllarında Doğu Akdeniz’de, muhtemelen Anadolu’da bir halk tarafından ilk kez evcilleştirildiği düşünülmektedir. Günümüzde tanıdığımız evcilleşmiş zeytin ağacı, MÖ. 3000 yıllarında Doğu Akdeniz kıyılarından Ortadoğulu tüccarlar tarafından Girit ve Kıbrıs’a, daha sonra Fenikeli denizciler tarafından Akdeniz’in diğer bölgelerine taşınmıştır. Zeytin ağacı, birçok medeniyetin efsanelerinde, mitolojilerinde ve dinlerinde sıklıkla yer almakta olup, simgelediği çeşitli anlamlar nedeniyle kültür ve sanat tarihinde evrensel bir öneme sahiptir. Zeytin, tarih boyunca farklı kültürlerde ‘barış’ ve ‘umut’ sembolü olarak görülmüş, aynı zamanda ‘yeniden doğuş’ ve ‘ölümsüzlük’ anlamlarıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, zeytin öncelikle barış, ardından güç ve bereketin, dinî inançlarda ise “günahlardan arınmanın” sembolü olarak kabul edilmiştir (Erim ve Kartı, 2023: 3036).

Kur’an ayetlerinde insanlık için temel gıda maddeleri olarak belirtilen ekin, hurma, üzüm, nar ve zeytin gibi nimetler, büyük bir dikkatle sıralanmıştır. Ekin, insanların temel besini olup onların yaşamını sürdürebilmeleri için en önemli gıdadır. Hurma ise ilk muhatapların en çok tükettiği besleyici ve lezzetli meyvelerden biridir ve bu nedenle ilk sırada yer alır. Üzüm, koruğundan olgunlaşmasına kadar her aşamasında farklı şekillerde kullanılan önemli bir meyve olarak ikinci sırada gelir. Ardından zeytin gelir, çünkü hem meyvesi hem de yağıyla çok yönlü bir şekilde değerlendirilen büyük bir nimettir. Yüce Allah’ın bu nimetleri insanlığa sunduğu ve bu nimetlerden yararlanırken O’na şükretmemiz gerektiği vurgulanır. Bu bitkilerin yetişmesindeki olağanüstü süreçler, Allah’ın kudretini gösteren büyük birer işarettir. Dolayısıyla insanlar bu nimetleri kullanırken, onların değerini bilmeli, israf etmemeli ve bu nimetleri bahşeden Yaratıcı’ya şükretmelidir (Akpınar, 2019b: 7). Zeytin ağacı ise özellikle mübarek bir ağaç olarak nitelendirilmiş ve cennet ağaçları arasında sayılmıştır. Tufan sonrası yeryüzünde ilk yetişen ağaç olarak bilinir ve yaprakları ile ışıldayan bir güzellik sergiler. Bereketli ömrü ile tanınan zeytin ağacı, tarih boyunca çeşitli medeniyetler için önemli bir sembol olmuştur (Akpınar, 2019b: 8).

6. SONUÇ

Şair Halil Gökçaya'nın hurma ağaçları ve Medine ile olan ilişkisini vurguladığı şiiri, hurmanın hem manevî hem de maddi açıdan önemini güçlü bir şekilde ifade etmektedir. Şair, hurmanın Medine'nin iktisadî ve kültürel yaşamında ne denli merkezî bir rol oynadığını, Hz. Peygamber'in hurma yetiştiriciliğine verdiği önemi ve bu meyvenin sağlığa olan katkılarını dile getirir. Şiirde de ifade edildiği gibi hurma, Hz. Âdem'in yaratıldığı çamurun artanından türetilmiş bir ağaç olarak tasvir edilmekte ve bu meyveye manevî bir derinlik kazandırılmaktadır. Medine'de hurma yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi ve peygamberin bu konudaki tavsiyeleri, hurmanın dinî ve ekonomik önemini pekiştirmektedir. Şair, ayrıca hurmanın sağlık üzerindeki olumlu etkilerini ve toplum yaşamındaki rolünü de vurgulamaktadır. Metin, hurmanın hem fiziksel hem de manevî değerini yüceltirken, Medine'nin hurma ile özdeşleşmiş tarihsel ve kültürel mirasını da gözler önüne sermektedir. Gökçaya'nın şiirinde hurma ağaçlarının, Medine'nin bereketi ve Hz. Peygamber'in sünnetiyle harmanlanarak, hem dinî hem de günlük yaşamda önemli bir yer tuttuğu dillendirilmektedir.

Şair Halil Gökçaya'nın "İncir Ağacı" şiiri, incirin kültürel, dinî ve sağlık yönünden önemini derinlemesine vurgulamaktadır. Şair, incir ağacının çeşitli yönlerini şiirsel bir dille anlatırken, meyvesinin güneşle olgunlaşmasını ve sağlık üzerindeki faydalarını öne çıkarmaktadır. Gökçaya şiirinde, Kur'an'daki yeminlerle incirin kutsallığını ve Hz. Peygamber'in tavsiyeleriyle sağlık yararlarını yansıtır. İncirin, hem beslenme hem de şifa açısından kıymetli bir meyve olduğunu, halk arasında tarih boyunca çeşitli sağlık sorunlarına çözüm olarak kullanıldığını belirtmektedir. Ayrıca, incirin tıbbî etkileri modern bilimle de doğrulanmış, sindirim, kalp sağlığı ve bağışıklık sistemi gibi alanlarda faydaları kanıtlanmıştır. Şair, Aydın incirinin ve bölgesel tatlıların kültürel önemini vurgularken, incirin sadece bir gıda değil, aynı zamanda sağlık ve mutluluğun bir simgesi olduğunu ifade etmektedir. Gökçaya'nın şiiri, bu meyvenin kültürel, dinî ve sağlık açısından ne denli değerli olduğunu poetik bir dille ortaya koymakta ve incirin toplum yaşamındaki köklü yerini bizlere aktarmaktadır.

Zeytin ağacı, tarih boyunca barış, bereket ve sağlığın sembolü olarak kabul edilmiştir. Halil Gökçaya'nın şiirinde vurguladığı gibi, zeytin; doğanın bir armağanı, kültürlerin ortak mirasıdır. Anadolu'dan Ortadoğu'ya kadar geniş bir coğrafyada önemli bir yer tutan zeytin, hem günlük yaşamda hem de dinî ve kültürel ritüellerde kendine özel bir yer edinmiştir. Zeytin ve zeytinyağı, sadece besin değeriyle değil, aynı zamanda ruhsal ve manevî anlamlarıyla da dikkat çeker. Şair, zeytinin her yönünü öne çıkararak bu bitkinin hem fiziksel hem de sembolik değerini yüceltir. Akdeniz'in bereketli topraklarından gelen bu değerli meyve, insanların hayatında sağlık ve huzur unsuru olarak karşımıza çıkar. Kur'an'da Zeytinin kutsal sayılması, üzerine yemin edilmesi; ona yüklenen manevî anlamlar ve kültürel önem, bu ağacın insanlık tarihindeki yerini pekiştirirken şiire konu olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, zeytin ağacı hem bir doğa harikası hem de insanlığın manevî değerlerinin bir yansıması olarak görülmelidir.

Kur'an'da zikredilen hurma, incir ve zeytinin Halil Gökçaya'nın şiirindeki ifade kuvveti; şairin Kur'an kültürüne dair bilgilere sahip olduğu kanaatini oluştururken; yüce kitabın şiirden edebiyata bütün hayatı etkileyen mucizevî üstünlüğüne işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçiçek, E. & Oran, N.T. (2015). *Zeytinyağı ve Sağlık*. Sidas Yayınları.
- Akpınar A. (2019a). Düşünce dünyamızı hurma ile tatlandırmak, *Somuncu Baba Dergisi*, 220, 6-9.
- Akpınar, A. (2019b). Üzerine yemin edilen ve bir sûreye isim olan bir nimet: incir, *Somuncu Baba Dergisi*, 222, 6-10.
- Arslan, S. (2014). Türklerde ağaç kültü ve hayat ağacı, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11 (1), 59-71.
- Atmaca V. (2011). Hadislerde geçen şifalı yöntemler ve ilaç adları, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, IX (1), 67-94.
- Atmaca, V. (2010). Hadisler çerçevesinde cahiliyyede majik tedavi geleneği'nin kavramsal boyutu, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 1-40.
- Aydın, O. (2024). Halil Gökçaya'nın şiirlerinde ardıç, ceviz, çınar ve dut ağaçlarının kültürel yansıması. *International Social Sciences Studies Journal*, 10 (5), 852-870.
- Aynur Civelek (t.y.). "Dal Ucunda Torbacık, İçi Dolu Helvacık: İncir" https://www.academia.edu/35075525/Dal_Ucunda_Torbac%C4%B1k_%C4%B0%C3%A7i_Dolu_Helvac%C4%B1k_%C4%B0ncir_?f_ri=352596

- Aynur Koçak (t.y.). “*Bilgelik*” Varlık Bereket Sembolü İncirin Serüveni, https://www.academia.edu/20783416/_b%c4%b0lge1%c4%b0k_varlık_bereket_sembol%c3%9c_%c4%b0nc%c4%b0r%c4%b0n_ser%c3%9cven%c4%b0
- Ayvaz, Z. (2023). Kur’an’da üzerine yemin edilen meyve: incir, *Ekoloji Dergisi*, (Ocak-Mart), 6-9.
- Bozkurt, N. (1998). Hurma, İçinde *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), (18), 391.
- Bulut, İ. H. (2014). Bir Kur’an meyvesi olarak incir ve Türk kültüründe incir yorumları, *Turkish Studies*, 9 (5), 453-464.
- Bursevi, İ. H. (2010). *Rûh ’ul-Beyan Tefsiri*, (Ed: H. Kamil Yılmaz vd.), C. 14, Erkam Yayınları.
- Dinç, M. (2022). Kaz Dağları kırsal yaşamında zeytin bitkisi etrafında gelişen geleneksel ekolojik bilgi kökenli inanış ve uygulamalar, *Kazdağları ve Geleneksel Ekolojik Bilgi*, (Ed: Mehmet Ali Yolcu), Paradigma Akademi.
- Efe, R., Soykan, A., Cüberal, İ. & Sönmez, S. (2013). *Dünyada, Türkiye’de, Edremit Körfezi Çevresinde Zeytin ve Zeytinyağı*, Edremit Belediyesi Yayınları.
- El-Hindî, A. (1993). *Kenzu’l-Ummâl fî Suneni’l-Akvâl ve’l-Ef’âl*, Haz: Bekrî Hayyânî, Safvet esSekkâ, Beyrut: I-XVIII.
- Erim, G. & Kartı, C. (2023). Sanatta kültürel simgeler: zeytin ağacı, *Millî Eğitim*, 52 (24), 3033-3062.
- Gökkaya, H. (2019). Kiraz Çiçeği, Ferfir Yayınları.
- Gökkaya, H. (2024). İncir ağacı, *Somuncu Baba Dergisi*, 283, 65.
- Görmez, M., Özafşar M, E., Ünal, İ. H., Ünal, Y., Erul, B. vd.. (2014). (Akademik Heyet), *Hadislerle İslam*, 1. Bs., C. 4, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Hamidullah, M. (1990). *İslam Peygamberi* (C. 1), (Haz: Salih Tuğ), İrfan Yayımcılık.
- Karabina, S., İflazoğlu, N., Karakuş, H. & Kuvvetli, M. (2016). Mutfaktaki kutsal emanet, *Zeytin Bilimi, Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 99-104.
- Kocabalkan, S. (2022). *Geleneksel Tarifleriyle Aydın Gastronomisi*, Aydın Valiliği Yayınları.
- Oğuzay, F. (2020). Hz. Peygamber’in tarıma bakışı ve Medine merkezli tarımsal düzenlemeleri. *İslami İlimler Dergisi*, 15 (2), 215-242.
- Oğuzay, F. (2022). Hicretin varış noktası, *Amasya İlahiyat Dergisi*, 19, 280-314.
- Özatalay, G. Z. (2014). Aydın yöresi halk hekimliğinde incirin kullanımı, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı II), 151-154.
- Özcan, K. (2014). Hadislerin anlaşılmasında bağlamın önemi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 169-190.
- Özcan, M. (2020). *Subtropik Meyveler Ders Notu*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Saçlı, M. (2020). İncir ve zeytin: Tîn Sûresi bağlamında Kur’an’ın teşrîfine mazhâr olmuş iki nimet, *Mecmua - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (10), 180-203.
- Sönmez, H. (2023). İncirde tekvir, zeytinde tenvir olmak, *Düşünen Şehir Dergisi*, 18, 74-77.
- Söylemez, M. M. (2019). Siyer Dersleri (Medine Dönemi)”, *İslam Öncesi Dönemde Medine*, (Ed: İdris Söylemez), Malatya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Şerifoğlu Ö. F. (2023). *Fahreddin Paşa Medine Müdafii*, Zeytinburnu Kültür ve Sanat Merkezi Yay.
- Tahrallı, M. (1996). Ahmed Yesevi'nin hikmet'inde dinî-tasavvufi unsurlar, *Ahmed Yesevi Hayatı- Eserleri ve Tesirleri*, 421-422, (Haz: M. Şeker, N. Yılmaz), Seha Neşriyat.
- Temir, H. & Koçyiğit T. (2023). Araplarda hurmanın yeri, önemi ve ibn vahşiyye'nin hurma risalesi'nin değerlendirilmesi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 168-187.
- Topal, R. (2022). Siyer-hadis ilişkisi bağlamında Selmân-ı Fârisî'nin müslüman oluşu, *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 9 (1), 127-166.
- Ünalın, İ. (2022). Ebû Sâlim el-Ayyâşî'nin ve Abdulganî en-Nâblusî'nin Seyahatnamelerinde Atalar Kültüne Dair Tespitler. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (2), 915-930.